

CAPITOLUL 2

PEDAGOGIA – ȘTIINȚĂ A EDUCAȚIEI

1. OBIECTUL DE STUDIU AL PEDAGOGIEI

Din punct de vedere etimologic, termenul *pedagogie*, provine din grecescul „paidagogia” care înseamnă „a conduce copilul” (pais, paidos = copil, agoge = a conduce). Semnificația cuvântului era aceea de a conduce copilul, de a-l crește și de a-l forma. Un alt termen grecesc provenit din aceeași rădăcină lingvistică „paidagogos” definea sclavul care avea sarcina de a conduce copilul la școală.

Pornind de la sensul etimologic observăm că termenul de pedagogie a evoluat în timp, astfel încât astăzi definim pedagogia ca fiind știința care are ca obiect de studiu educația.

Pedagogia studiază esența și trăsăturile fenomenului educațional, scopul și sarcinile educației, valoarea și limitele ei, conținutul, principiile, metodele și formele de desfășurare a proceselor educaționale (Cucoș, 1998, p. 20).

Statutul de știință al pedagogiei este argumentat prin îndeplinirea următoarelor condiții:

- are un obiect de studiu bine delimitat (fenomenul educațional);
- are metode specifice de cercetare și investigare (observația, experimentul, studiul de caz, testele etc.);
- are legi și principii (care fundamentează știința educației);
- are un sistem conceptual (care cuprinde acțiunile, procesele, fenomenele pe care le studiază);
- are o finalitate precisă (îmbunătățirea calitativă a tuturor activităților implicate în educație).

Statutul pedagogiei de știință a educației scoate în evidență complexitatea obiectului de cercetare al acesteia, care este activitatea de formare și dezvoltare permanentă a personalității umane.

Din punct de vedere epistemologic (a teoriei cunoașterii științifice), pedagogia este:

- știință umană (alături de economie, antropologie, geografie, etnologie, istorie, politologie, psihologie, filosofie, care au ca obiect de cercetare activitatea umană);
- știință socială (alături de sociologie, etnologie, antropologie socială, demografie, psihologie socială, care studiază comunitatea umană la nivel macrostructural și microstructural);

- știință a comunicării (alături de filologie, lingvistică, semiologie, care analizează raporturile de informare și de formare realizabile în diverse contexte socioumane) (Cristea, 2000, p. 281).

Și din perspectivă diacronică, pedagogia se înscrie în liniile generale de evoluție a științei, parcurgând următoarele etape:

- pedagogia populară; în această etapă experiența educativă de la nivelul comunităților era sintetizată într-un ansamblu de proverbe, informații empirice, reguli care, deși nu erau structurate teoretic, aveau o valoare recunoscută;

- pedagogia filozofică; o lungă perioadă de timp pedagogia s-a bazat pe reflecția și deducția filozofică, sistemele pedagogice fiind incluse în sistemele filosofice s-au purtând amprenta acestora;

- pedagogia experimentală s-a dezvoltat în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, când deducția a fost înlocuită cu metoda experimentală (observarea sistematică a acțiunilor educaționale, urmată de analiza și interpretarea datelor obținute);

- pedagogia științifică bazată cercetarea fenomenelor educaționale, cercetare care în ultima perioadă de timp a dobândit tot mai mult un caracter interdisciplinar.

De la reflectarea educației în conștiința comună s-a trecut la reflectarea ei pe plan teoretic, la început în interiorul unor sisteme filosofice cu caracter global, apoi la desprinderea treptată de aceste sisteme și constituirea ei ca știință cu domeniu propriu de cercetare.

V. Chiș (2005, pp. 14-15) identifică următoarele etape în evoluția pedagogiei:

- pedagogia ascultării (discursivă, expozitivă, magistrală);
- pedagogia acțiunii (experimentală, operațională, activă);
- pedagogia interactivă (discursivă, expozitivă, activizantă, experimentală, cooperantă, interactivă).

Pe lângă știință, pedagogia a fost considerată și artă. La întrebarea dacă pedagogia este o artă împărtășim răspunsul dat de C. Cucoș (1998, p. 22), conform căruia calitatea de artă aparține educației și nu pedagogiei. Pedagogul (care propune un sistem de gândire asupra educației) este uneori și educator, și devine un artist în momentul în care, desfășurând actul educațional dovedește capacitatea de adaptare a activității educaționale la cele mai diverse situații. Astfel, poate fi argumentată afirmația unor specialiști care consideră că nu se pot oferi soluții sau rețete pedagogice pentru diferite situații educaționale. Soluția pedagogică constă în intervenția educativă realizată în concordanță cu contextul respectiv, având ca finalitate rezolvarea situațiilor-problemă apărute în derularea fenomenului educațional.

2. CONSTITUIREA PEDAGOGIEI CA ȘTIINȚĂ

Apariția unei științe se realizează printr-un proces complex și îndelungat. Pedagogia reprezintă și ea rezultatul unui proces complex care din punct de vedere istoric cuprinde două etape mari:

- **etapa reflectării educației în conștiința comună a oamenilor**

Această etapă corespunde din punct de vedere istoric cu existența comunei primitive și se caracterizează prin aceea că fenomenul educațional este prezent în conștiința oamenilor sub forma unor idei, păreri izolate, utilizate în mod empiric în activitățile practice. Elaborarea ideilor și reprezentărilor despre educație se realizau concomitent cu activitatea practică. Pe acest fundal practic dintre om și realitate apare și un raport teoretic, în sensul că omul începe să-și propună în mod conștient cunoașterea realității în care trăiește și cu care se află în relație.

- **etapa filozofică**

În această fază, pedagogia nu era văzută ca o disciplină ci era o componentă a sistemelor filozofice. În această perioadă, marii filozofi au fost teoreticieni ai educației iar ideile pedagogice nu erau separate de filozofie.

Cei mai cunoscuți reprezentanți ai acestei faze sunt: Socrate, Democrit, Platon, Aristotel, reprezentanții filozofiei scolastice din Evul Mediu.

Socrate: (469 – 399 î.d.Hr.) – este cunoscut nu prin scrieri proprii, deoarece nu a scris, ci prin ceea ce au scris Xenofon și Platon despre el, care i-au fost elevi. De la Socrate a rămas metoda care-i poartă numele, metoda socratică sau euristică de descoperire a adevărului, arta de a conduce discuțiile, încât auditoriul să ajungă aproape singur la răspunsul pe care se dorește să-l găsească.

Democrit: (460 – 370 î.d.Hr.). Din scrierile sale au rămas doar fragmente, deoarece nu au fost primite prea bine de către biserica creștină, dar în aceste fragmente se constată optimismul sau în ceea ce privește problema educabilității omului.

Platon (427 – 347 î.d.Hr.) – elev a lui Socrates și reprezentant al aristocrației ateniene, susține că lucrările sunt doar factor secund, iar izvorul cunoașterii constă în amintirile sufletului despre ideile contemplate de el încă dinainte de naștere. Pentru el metoda prin care se poate cunoaște adevărul este reprezentată de discuțiile în contradictoriu.

Cu această orientare, Platon face și o propunere de realizare a educației.

0 – 6 ani – educația să se facă în familie

7 – 12 ani – educația să se facă în școală de stat, unde să se învețe: cititul, scrisul, socotitul, cântatul

12 – 16 ani – exerciții fizice (gimnastică)

16 – 18 ani – aritmetică: geometrie, astronomie

18 – 20 ani – instrucție militară

20 – 30 ani – filozofia, care era normală de cei cu aptitudini înalte

20 – 35 ani – un număr mic erau instruiți în diverse magistraturi

Aristotel (384 – 322 î.d.Hr.) – ideile pedagogice ale lui se regăsesc cu precădere în „Etica”, „Politica” și „Despre suflet”. În concepția sa, omul este corp (materie) și suflet (formă). Aristotel distinge trei laturi ale sufletului: vegetativ, animal, rațional. Din concepția despre suflet decurge și concepția lui despre educație, drept pentru care Aristotel crede că trebuie să existe o educație fizică, morală și intelectuală.

Și Aristotel propune o periodizare a educației:

0 – 7 ani – educația în familie

7 – 14 ani – perioada frecventării învățământului public de stat

14 – 21 ani – instrucția superioară și pregătirea militară. În școală ar trebui să se predea: scrisul, cititul, gramatica, desenul și muzica

• etapa pedagogiei moderne

La finele Evului Mediu și începutul epocii moderne, se observă dezvoltarea rapidă a unor științe și desprinderea lor de filozofie, lucru care a dus la constituirea anumitor științe particulare cu obiect și metodologie proprie de dezvoltare. În acest moment pedagogia se desprinde și ea de filozofie și coincide cu apariția marilor sisteme pedagogice.

Desprinderea pedagogiei de filozofie nu a produs și ruptură totodată între aceste două științe. Astfel ca filozofia modernă și-a pus amprenta asupra unor sisteme pedagogice. Acest lucru este vizibil mai ales în sistemele francez și german.

Pedagogia modernă a urmat **două direcții: deductivă – când s-a pornit de la principiile generale de natură filozofică, psihologică sau etică, pentru a se ajunge la anumite principii pedagogice necesare pentru activitatea educativă practică și inductivă, când s-a pornit de la datele observației directe.**

În cea de a doua direcție se încadrează sistemul pedagogic al lui Jan Amos Comenius (1592 – 1670), al lui Henrich Pestalozzi (1746 – 1827), în timp ce primei direcții îi aparțin sistemul pedagogic al lui J.J. Rousseau (1712 – 1778), și al lui Johan Friedrich Herbart (1776 – 1841).

Jan Amos Comenius (Komensky) – este întemeietorul pedagogiei moderne. A studiat

teologia dar și matematica.

Cornenius a fost practician în domeniul învățământului, organizând și conducând școli în mai multe țări: Cehia, Polonia, Anglia, Suedia. Având ca bază practica, el a scris lucrări de mare valoare recunoscută. Cea mai importantă dintre ele este: „Didactica magna” 1657, care este socotită primul manual de pedagogie.

Comenius are o importanță crucială în apariția pedagogiei moderne cât și în dezvoltarea ei ulterioară. Este primul pedagogic care stabilește sistemul principiilor didactice, din care unul „principiul intuiției” este în forma inițială de astăzi. Comenius și-a adus contribuția și la sistemul metodelor de predare dar și în stabilirea etapelor unei lecții.

Pentru Comenius, lecția este principala formă de organizare a învățământului, iar elementul determinant pentru succesul acestuia îl are conducerea ei de către învățător.

Conform principiilor stabilite de Comenius, el a încercat să indice și o organizare a învățământului pe patru etape școlare:

- ◆ școala modernă (0 – 6 ani)
- ◆ școala elementară (6 – 12 ani)
- ◆ gimnaziu (12 – 19 ani)
- ◆ academia (18 – 24 ani).

Jean Jacques Rousseau – scriitor, filozof și pedagog francez. Opera sa cea mai importantă în domeniul educației este „Emile sau despre educație”, scrisă în 1762.

Rousseau crede în puterea educației, dar socotește că aceasta este eficientă doar dacă este în conformitate cu legile de dezvoltare a omului. Educația, astfel concepută, consideră el că putea fi un mijloc hotărâtor pentru transformarea societății corupte din vremea în care a trăit el, într-o societate mai bună.

Rousseau susține că „Totul este bun când iese din mâinile autorului lucrurilor, totul degenerază în mâinile omului”....”Nu vă grăbiți să dați copiilor o instrucție nepotrivită cu vârsta lor”.... „Natura vrea copii, care să fie copii înainte de a fi oameni”. (J.J. Rousseau, 1960).

J.J. Rousseau este de părere că până la 12 ani nu educația ci natura trebuie să hotărască în dezvoltarea copilului, că grija educatorului este de a supraveghea dezvoltarea psiho-fizică în contact cu lumea, dar în acord cu natura.

În opinia lui Rousseau, educația poate căpăta valențe pozitive numai după 12 ani, când copilul de dezvoltă și înțelege utilitatea lucrurilor. După 15 ani poate începe educația morală, religioasă și cea cetățenească. Cu toate paradoxurile întâlnite în sistemul pedagogic și filozofic, Rousseau ocupă un loc important în dezvoltarea pedagogiei și multe din ideile sale sunt valabile și astăzi.

Johan Heinrich Pestalozzi - a crescut cu mama, în condiții grele fiind orfan. Începe să

studieze teologia și dreptul dar le părăsește și se îndreaptă către agricultură. Înființează o formă – școala în care elevii învață muncind, întreținându-se din munca lor (Neuhof 1774 – 1780). Această fermă școală nu-i reușește și începe să-și scrie ideile pe care nu le putuse pune în practică. Dintre lucrările sale cea mai relevantă este „Cum își educă Gertruda copiii”, scrisă în 1801.

Originalitatea lui Pestalozzi se constată mai ales în ideile sale cu privire la didactică și în special cele care vizează principiile didactice.

Johan Friederich Herbart- având la bază o concepție filozofică și psihologică, pedagogia lui este una intelectualistă. El susține că educația este realizabilă prin instrucție. Idealul educației în viziunea li este formarea tăriei de caracter a moralității. Herbart a folosit experiența lui Pestalozzi în sprijinul sistemului propriu de educație. A cunoscut un deosebit succes în didactică unde a și aplicat teoria treptelor formale. Potrivit acesteia, procesul instructiv e un proces unic, trecând prin următoarele etape: claritate, asociere, sistemă și metodă.

- **etapa pedagogiei experimentale**

Sfârșitul sec. XIX și începuturile sec. XX, este o perioadă de marcă în evoluția pedagogiei, ca urmare și a rezultatelor obținute și de celelalte științe cu care pedagogia este în relație. Este o perioadă în care sunt supralicite când aspectele sociale ale educației de natură sociologică când aspectele psihice.

Orientarea sociologizantă vizează subordonarea educației societății iar **orientarea psihologistă** plasează în centrul său copilul cu trebuințele și interesele sale.

În cazul primei orientări, educația este centrată pe educator iar în cea de a doua orientare, educația este centrată pe copil (pedocentrismul).

În curente sociologizante se încadrează: pedagogia utilitaristă (H. Spencer 1820 – 1903), teoria educației cetățenești (G. Kerschensteiner – 1854 – 1938), pedagogia sociologică (E. Durkheim – 1858 – 1911); D. Gusti; I.C. Petrescu, Stanciu, Stoian, Ștefan Bârsănescu – pedagogia culturii.

În cealaltă categorie de curente, psihologizante se pot menționa: pedagogia experimentală – A. Binet (1857 – 1911), B. Meuman (1862 – 1915), educația nouă – John Dewey (1859 – 1952), Maria Montessori (1870 – 1952), Edouard Claparede (1873 – 1940), Vladimir Ghidionescu (1878 – 1948).

Pedagogia experimentală reprezintă momentul în care pedagogia trece de la preștiințific la științific în investigarea educației. Se trece de la un demers bazat pe experimente, descrieri și verificare a faptelor înainte de a concluziona în legătură cu organizarea educației.

Apariția pedagogiei experimentale a dus la perfecționarea tehnicilor de investigație a

fenomenului educațional și implicit perfecționarea procesului de învățământ.

- **etapa educației interdisciplinare**

Poate fi încadrată mai cu seamă în epoca contemporană, când interdisciplinaritatea presupune valorificarea tuturor rezultatelor obținute de diverse discipline care se ocupă de educație și fenomenul educațional.

Leroy, Gilbert în „Dialogul în educație” (EDP București 1971) spunea „Pedagogia ni se înfățișează ca o știință interdisciplinară de sinteză și de aplicație, care pentru rezolvarea propriilor sale probleme, recurge la elemente de explicație, împrumutate de la alte discipline teoretice”.

3. SISTEMUL ȘTIINȚELOR EDUCAȚIEI

Investigațiile realizate asupra componentelor educației au condus la constituirea unor discipline pedagogice care la un loc reprezintă sistemul științelor educației.

Sistemul științelor educației include disciplinele teoretice și practice care studiază activitatea de formare și dezvoltare permanentă a personalității umane, prin strategii și mijloace de cercetare specifice.

Au fost elaborate mai multe modele de clasificare a științelor educației. Prezentăm câteva criterii de clasificare și ramurile pedagogice derivate.

Domeniul fundamental de cercetare:

- Pedagogia generală/Fundamentele pedagogiei;
- Teoria și metodologia instruirii/Didactica generală (în cadrul acesteia au apărut metodicile predării diverselor discipline sau didacticile aplicate);
- Teoria educației;
- Cercetarea pedagogică.

Domeniul de aplicație:

- Pedagogia specială (Defectologia; Pedagogia ocrotirii; Pedagogia aptitudinilor speciale);
- Pedagogia socială (Pedagogia familiei, Pedagogia muncii, Pedagogia mass-mediei);
- Pedagogia artei etc.

Perioadele de vârstă:

- Pedagogia antepreșcolară;
- Pedagogia preșcolară;
- Pedagogia școlară;
- Pedagogia adulților.

Domeniul interdisciplinarității:

- Pedagogia psihologică (psihologia educației);
- Pedagogia sociologică (sociologia educației);
- Pedagogia filosofică (filosofia educației);
- Pedagogia axiologică;
- Pedagogia antropologică etc.

Nicola Ioan în “Tratat de pedagogie școlară, Aramis, Buc.2000” determină următoarele ramuri ale pedagogiei

- ***Pedagogie generală*** este o disciplină teoretică care studiază acțiunea educațională dintr-un unghi general de vedere, urmărind să surprindă legități valabile indiferent de locul și timpul în care se desfășoară.

Din punct de vedere al relației dintre continuitate și discontinuitate, pedagogia generală abordează trăsăturile esențiale ale educației. Ea vizează acțiunea educațională din perspectiva continuității acesteia. Cu studiul aspectelor ce țin de discontinuitate se ocupă alte ramuri ale pedagogiei: pedagogia preșcolară, pedagogia școlară etc.

- ***Pedagogia preșcolară*** – se ocupă de problematica organizării și desfășurării acțiunii educaționale cu copii de vârstă preșcolară.

- ***Pedagogia școlară*** – abordează problematica acțiunii educaționale în cadrul școlii, cu copii normal dezvoltați din punct de vedere fizic și psihic.

- ***Pedagogia specială*** – abordează problematica și tehnologia desfășurării acțiunii educaționale privind copiii deficienți din punct de vedere fizic, psihic și psihomotoric, în școli și în instituții speciale.

- ***Pedagogia experimentală*** – are ca obiect problemele legate de investigația experimentală a educației. Supunând unui control științific, experimentând diverse aspecte ale educației, ea le dovedește utilitatea în perfecționarea procesului educațional. Pornind de la probleme concrete pe care le ridică procesul instructiv – educativ, pedagogia experimentală organizează și provoacă situații noi, prelucrează și interpretează datele înregistrate în cadrul experimentării. Pe această bază se formulează concluzii privind valoarea și utilitatea unor principii și tehnici noi pentru activitatea practică.

- ***Pedagogia comparată*** – studiază comparativ sistemele de educație din diferite țări și etape istorice.

- ***Sociologia educației*** – studiază relațiile sistemelor educative cu structurile sociale; condiționarea socială a actului educativ.

- ***Filosofia educației*** – se preocupă mai ales de finalitățile educației, de obținerea unui anumit tip de personalitate și procesul de formare a acesteia. Diversitatea nuanțelor întâlnite în lucrările de filosofie a educației se explică prin concepțiile și orientarea filosofică diferită a autorilor lor.

- ***Metodicile predării diferitelor obiecte de specialitate*** – se ocupă de problemele organizării și desfășurării procesului de învățământ la un obiect determinat (fizică, istorie,

matematică, tehnologie etc.). Acestea au, prin excelență, un caracter normativ, indicând modalități concrete ce pot fi folosite de profesor în activitatea sa.

Există și multe alte discipline care studiază diferite aspecte ale fenomenului educativ (istoria educației, economia educației, igiena școlară, ergonomia educației, managementul educațional, pedagogia educației în familie). Întreg acest ansamblu tinde să abordeze fenomenul educativ în complexitatea lui cu toate implicațiile ce le determină. Fiecare disciplină oferă date utilizabile în realizarea unei funcții sau alteia în contextul unei situații educative date.

4. RELAȚIA PEDAGOGIEI CU ALTE ȘTIINȚE

Caracterul interdisciplinar al pedagogiei determinat de interferența și fuziunea unor factori de natură macro și microsocioală (economici, științifici, psihosociali etc.) nu se confundă cu legătura pedagogiei cu alte științe. Aceasta din urmă evidențiază aportul pe care diverse științe îl au la cunoașterea, explicarea fenomenelor ce constituie obiectul de studiu pentru alte științe.

Legătura dintre științe se manifestă pe două planuri complementare:

- explicarea mai profundă a fenomenelor științei respective, cu ajutorul rezultatelor obținute de către alte științe și
- folosirea unor instrumente de cercetare specifice altor științe pentru investigarea propriului domeniu.

Trecând în revistă disciplinele care contribuie la explicarea educației dar pe care pedagogia le priește constructiv, Elena Joița le grupează astfel:

a) Pentru explicarea bazelor educației pedagogia corelează cu antropologia, filozofia, epistemologia, logica, axiologia, teologia, psihologia, biologia, medicina, sociologia, economia, politica, dreptul.

b) Pentru rezolvarea diferitelor aspecte ale practicii educaționale, știința educației utilizează date din alte domenii aplicative: științe tehnologice, management general, ergonomia, informatica.

c) Pentru definirea metodologiei cercetării educației, pedagogia face apel la metode ale științelor socio-umane, dar și ale altor științe exacte (matematica, statistica)

Sintetizând putem spune că pedagogia este în legătură cu trei mari categorii de științe: științele biologice, științele psihologice și științele sociale.

A Legătura pedagogiei cu științele psihologice este determinată de necesitatea cunoașterii în detaliu a personalității umane și a componentelor sale (caracter, temperament, aptitudini), a problemelor psihologice ridicate de învățare, a particularităților microclimatului în care se desfășoară procesul instructiv educativ. (clasa de elevi, grupul etc) Datele oferite de psihologie au rol explicativ în organizarea și desfășurarea procesului de educație ele sugerând anumite intervenții și inovații în cadrul acestui proces. De asemenea ele ghidează formularea finalităților acțiunii educaționale în funcție de anumite nevoi sociale. Pe de altă parte educația are posibilitatea de a facilita evoluția unor procese și însușiri psihice. Datele oferite de psihologie conduc spre conceperea de alternative educaționale în raport cu particularitățile educaților. În ultimele decenii, se resimt implicații profunde ale psihologiei în problematica instruirii, formării inteligenței și creativității, a întăririi comportamentului,

în definirea obiectivelor comportamentale, a metodologiei ,a stilului de relaționare.

B. Legătura pedagogie –biologie Științele biologice ne oferă date despre organismul biologic al obiectului educației în legătura cu structura morfologică, fiziologia diferitelor organe, schimbările din organismul uman în diferite etape ale evoluției lui. De asemenea ne oferă date legate de maturizarea S.N și sistemului endocrin care se află la baza dezvoltării psihice, despre informațiile ereditare care duc la explicarea diverselor trăsături ale personalității umane ale fiecărui copil, particularități legate de ritmul de creștere, forța musculară, capacitatea sistemului nervos. Aceste elemente contribuie la organizarea activității educative. Pe de altă parte educația influențează dezvoltarea morfofiziologică, intelectuală și atitudinală a subiectului uman.

C. Legătura pedagogie - științe sociale este impusă de faptul că acțiunea educativă este una socială. Științele sociale oferă informații în legătură cu condițiile istorico sociale în care se desfășoară educația, instrumentele necesare cercetării unor aspecte concrete ale fenomenului educațional, concepte necesare interpretării rezultatelor obținute, aceste științe studiază educația și prin prisma lor, elaborându-și metode, concepte proprii în acest sens ele pot fi folosite în pedagogie numai dacă pot fi adaptate și subordonate punctului de vedere pedagogic. Științele sociale dau posibilitatea cunoașterii mai profunde a fenomenului educațional prin surprinderea

Pedagogia are legătură și cu *statistica matematică* care-i oferă posibilitatea de cuantificare a fenomenului educativ, de exprimare a lui în date „mai exacte“ (tabele, diagrame, relații matematice etc.).

În concluzie, se poate afirma că granițele dintre diferitele științe au devenit tot mai elastice, atât datorită faptului că aceeași realitate devine obiect de studiu pentru multe dintre ele, ceea ce impune o abordare interdisciplinară, cât și legăturilor și interdependențelor ce se stabilesc între diferitele ramuri ale științei. Așa cum am văzut, pedagogia răspunde cerințelor unei strategii interdisciplinare păstrându-și în același timp fizionomia proprie.